

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 28
ROČNÍK CXII- 2018

Bratislava 2018

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXII– 2018
ARCHEOLÓGIA 28

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Grafická úprava /Graphic design
Erika Mészárosová

Publikované príspevky sú dostupné na www.archeologickemuzeum.sk
Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s.r.o. Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2018

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2018

ISBN 978–80–8060–449–3
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Nález eneolitickej medenej industrie zo západnej časti Bratislavy
16 Funde der äneolithischen Kupferindustrie im Westteil von Bratislava
- 21 JURAJ BARTÍK: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Šoporňi
41 Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit in Šoporňa
- 47 ALENA ŠEFČÁKOVÁ – MILAN THURZO – RON PINHASI – DAVID REICH: Anthropological and Genomic Analysis of the Burial Site of Únětice Culture at Šoporňa (Galanta district, Slovakia)
71 Antropologická a genómová analýza pohrebiska únětickej kultúry zo Šoporne (okr. Galanta, Slovenská republika)
- 75 PETER BARTA: Radiocarbon Dating of Graves 1/08 and 5/09 from the Únětice Culture Cemetery in Šoporňa (Dist. Galanta, Slovak Republic)
81 Rádiouhlíkové datovanie hrobov 1/08 a 5/09 z pohrebiska únětickej kultúry v Šoporňi (okres Galanta, Slovenská republika)
- 83 PAVOL JELÍNEK – JURAJ BARTÍK: Bronzová dýka zo Záhorskej Vsi
88 Bronzedolch aus Záhorská Ves
- 89 DAVID VÍCH: Ojedinelé nálezy doby bronzové z periferních oblastí východných Čech
94 Einzelfunde der Bronzezeit aus Peripheren Gebieten Ostböhmens
- 97 ONDREJ OŽDÁNI: Depot bronzových predmetov z Nitrianskej Blatnice
112 Hort von Bronzegegenständen aus Nitrianska Blatnica
- 115 JURAJ BARTÍK – RADOSLAV ČAMBAL: Pár výzdobných puncov z Pohanskej pri Plaveckom Podhradí
123 Musterpunzenpaar aus Pohanská bei Plavecké Podhradie
- 127 RADOSLAV ČAMBAL: Iron Sword and Bimetallic Gamów type Dagger from Dolné Vestenice
137 Železný meč a bimetalická dýka typu Gamów z Dolných Vestenic
- 141 EVA KOLNÍKOVÁ – FRANTIŠEK BAKOS – PETER PAUDITŠ: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku
175 Metallquellen in keltischen Münzstätten in der Slowakei
- 197 IGOR BAZOVSKÝ: Antropomorfná plastika z Tvrdošoviec (okr. Nové Zámky)
200 Anthropomorphe Plastik aus Tvrdošovce (bez. Nové Zámky)
- 201 KRISTIAN ELSCHKEK: Römische Bauten und das Germanische Fürstenmilieu während der römischen Kaiserzeit im 1. - 3. Jahrhundert nach Chr. nördlich der Mittleren Donau
219 Rímske stavby a germánske kniežacie prostredie počas doby rímskej v 1. - 3. storočí po Kr. severne od stredného Dunaja
- 221 ROBERT MŮC: Príspevok k technológii výroby meča z Krásnej nad Hornádom
233 Article on the Production Technology of the Sword from Krásna nad Hornádom

- 235 ANDREJ BOTEK – RÓBERT ERDÉLYI – PAVOL PAULINY – BARBORA VACHOVÁ: Poznámky k záverom archeologického výskumu kostola reformovanej cirkvi v Šamoríne
- 241 Bemerkungen zu den Schlussfolgerungen der Archäologischen Grabung der Reformierten Kirche in Šamorín
- 243 MÁRIO BIELICH – ZORA BIELICHOVÁ – MICHAL ŠIMKOVIC : Prvá sezóna archeologického výskumu na Plaveckom hrade v Malých Karpatoch
- 255 Die erste Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Plavecký hrad in den Kleinen Karpaten
- 257 ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA: Vyobrazenie „pudendum femininum“ v štítovom poli na keramike z hradu Čeklís
- 264 Abbildung „Pupendum Femininum“ im Schildfeld an der Keramik aus der Burg Čeklís
- 267 MAREK BUDAJ: Razidlá a zvyšky falzátorskej dielne z 15. storočia v Brusníku
- 272 Prägestempel und Reste einer Fälscherwerkstatt vom 15. Jahrhundert in Brusník
- KOLOKVIUM
- 275 VLADIMÍR TURČAN: Sedemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
- 277 Siebzehntes Kolloquium zu den Fragen der Römisch-Germanischen Archäologie
- 279 TOMÁŠ DRAGUN: Vleštovaná keramika z neskoroantickéj pevnosti v Bratislave-Rusovciach
- 284 Burnished Ceramics from the Late Antique Fortlet in Bratislava-Rusovce
- 287 VLADIMÍR TURČAN: Germánsky sídliskový objekt z Dunajskej Lužnej
- 299 Germanisches Siedlungsobjekt aus Dunajská Lužná
- RECENZIA
- 301 Vladimír Turčan: Kristián Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanische Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung
- 303 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

VLEŠŤOVANÁ KERAMIKA Z NESKOROANTICKEJ PEVNOSTI V BRATISLAVE-RUSOVCIACH¹

TOMÁŠ DRAGUN

Keywords: *burnished ceramics, Late antique fortlet, Gerulata, late Antiquity*

Abstract: *Burnished ceramics from the Late antique fortlet in Bratislava-Rusovce. The article deals with burnished ceramics from the area of the Late antique fortlet in Bratislava-Rusovce, ancient Gerulata. This type of ceramics is represented by all three Manufactures as classified by M. Grünewald. The first two groups include shapes based on Roman glazed or rough grey ceramics. These are decorated with horizontal, vertical strips or a combination of vertical lines and a zone of cross-hatching. The last, Manufacture C, does not include Roman forms, but rather Murga type jugs or deep bowls with an open edge. These are decorated in the so-called Murga style. Romans and Barbarians used burnished ceramics, and for this reason it is very difficult to define its ethnicity. It is impossible to define with certainty the exact time period of appearance of burnished ceramics in Gerulata because stratigraphic discrepancies occurred during the excavations of fortlet's area. What is certain is that it lasted here at least until the middle of the 5th century.*

Úvod

Na severnom okraji mestskej časti Bratislava-Rusovce pozdĺž bývalého ramena Dunaja sa nachádzalo podlhovasté návršie v smere SZ-JV, ktoré sa volá Bergl. V roku 1961 z neho mala byť odvezená zemina na spevnenie dunajských hrádzí. Pri práci buldozér v juhovýchodnej časti odkryl nárožie stavby, ktorá bola neskôr určená ako neskoroantická pevnosť. V rokoch 1961 a 1964 sa vo východnej časti Berglu počas výskumov odkryli zvyšky základov obvodových múrov a pilierov spolu s časťou maltovej dlážky (Kraskovská 1967, 37-71). Výskum pod vedením J. Dekana tu odkryl ďalšie fragmenty rímskych architektúr z rôznych etáp osídlenia a mnohé ďalšie predmety materiálnej kultúry (Dekan 1966, 143-149; Dekan 1967, 404-407; Dekan 1970, 9). Archeologické práce prebiehali v rokoch 1965-1972 (Kraskovská 1990, 18). V máji 1976 pokračovali na polohe výkopové práce pod vedením L. Snopka. Počas nich boli odkryté časti ďalších murív. Hlavnou úlohou bolo predovšetkým zistiť chronologický vzťah jednotlivých architektonických častí. Výskum bol čiastočne rozšírený aj na plochu juhozápadne od Berglu (Snopko 1985, 219, 220). Okrem pokračujúcich výkopových prác boli odkryté torzá rímskych architektúr aj konzervované a obnovené (Snopko/Geržová/Ferus 1986, 446-452).

Počas výskumov architektúry sa zistilo, že ide o masívne opevnenú kvadratickú pevnosť s rozmermi 30x29 metrov, ktorá bola vybudovaná v severozápadnom rohu staršieho kamenného kastela (obr. 1; Pichlerová 1990, 47; Varsik 1996, 11). Podobné pevnosti (tzv. restkastelly) boli stavané na ľavej strane praeventury starších kamenných táborov na dunajskej hranici v provinciách od Raetie po Scythiu Minor v povalentiniánovskom období, teda po roku 380 (Soproni 1985, 95-100; Soproni 1986, 412).

Výskumami bolo okrem architektúry získané veľké množstvo archeologického materiálu, ktorý je dosiaľ z veľkej časti nepublikovaný. Tento príspevok si kladie za úlohu urobiť rozbor a charakterizovať vlešťovanú keramiku z areálu uvedenej neskoroantickéj pevnosti na základe vybraných nálezov.²

Základná charakteristika

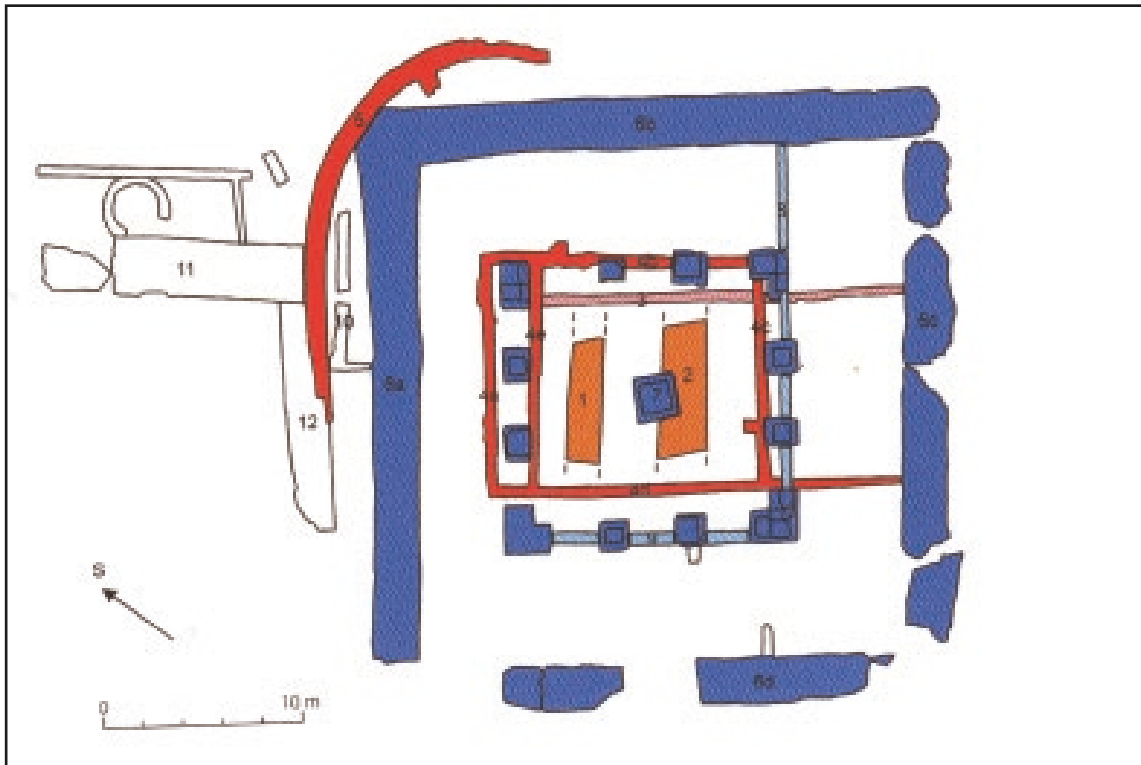
Skúmaný druh keramiky charakterizuje typická výzdoba. Tá bola dosiahnutá vhladzovaním na celkom nevysušený povrch nádoby pomocou dreveného alebo kosteného nástroja, poprípade kameňom. Následne výpalom získali vyhladené plochy lesklý charakter. Tento spôsob výzdoby obsahuje veľmi veľkú rôznorodosť motívov (Grünewald 1979, 74).

M. Grünewaldová rozdelila nálezy tejto keramiky z Carnunta na základe zloženia, farby hliny, drsnosti povrchu a farby vlešťovania do troch takzvaných Fabrikátov A, B a C (Grünewald 1979, 74, 75). Všetky tieto skupiny je možné sledovať aj pri nálezoch z Berglu.

Prvým je Fabrikát A, ktorý zahŕňa nádoby vyrobené zo svetlosivej až sivej jemne plavenej hliny často s prímiesou vápna. Ich povrch je svetlo až tmavosivej farby. Povrch nádoby pokrýva zvyčajne plošné vlešťovanie, ktoré bolo do-

¹ Príspevok bol napísaný v rámci projektu Vega č. 1/0243/17.

² Pozn. autora: Autor spracováva neskoroantický materiál z územia Gerulaty v rámci svojej dizertačnej práce. V tomto príspevku uvádza len vybrané exempláre z doposiaľ preskúmanej časti archeologického materiálu pochádzajúceho z areálu neskoroantickéj pevnosti.

Obr. 1. Plán neskoriantickej pevnosti Gerulata na polohe Bergl v Rusovciach (Varsik 2012, Obr. 372)

Fig. 1. Plan of the Late antique fortlet of Gerulata on the site Bergl in Rusovce (Varsik 2012, Abb. 372).

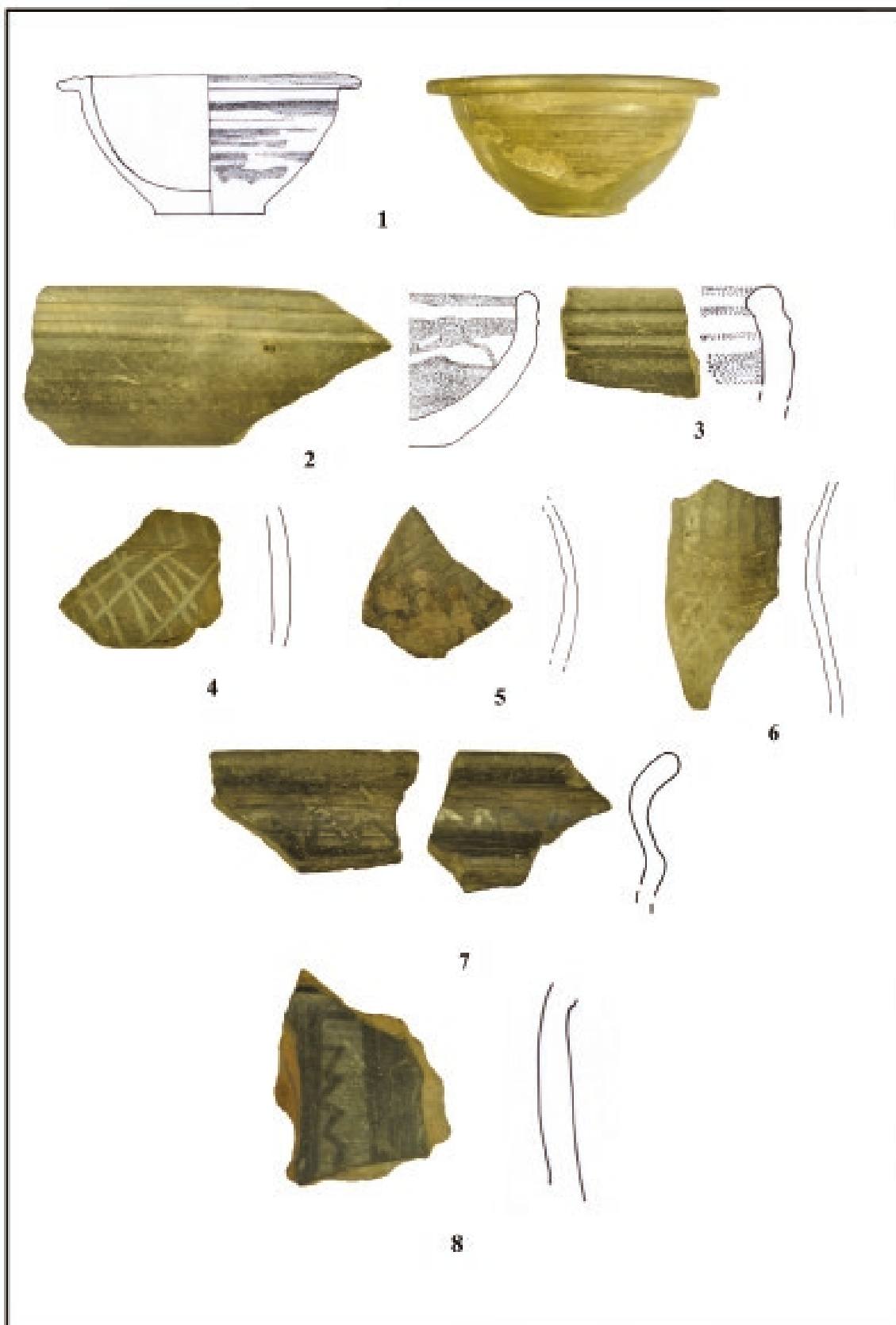
siahnuté širokými vyhladenými pásmi alebo kombináciou horizontálneho a vertikálneho leštenia. Okrem toho bývajú s ním kombinované ryté vlnovky. Typickými tvarmi sú nádoby stolového riadu, ktoré sú evidentne ovplyvnené tvarmi charakteristickými pre provinciálnu stolovú keramikú 4. stor. a pre neskoriantickú glazovanú keramikú (Grünwald 1979, 74, 78, 79).

Príkladom je sčasti rekonštruovaná miska so žliabkovaným horizontálnym okrajom. Povrch tela a okraj nádoby pokrýva svetlosivé vlešťovanie (obr. 2: 1). Tvarovo identické glazované misky poznáme z areálov neskororímskych kastelov a pevností v Ács-Vaspuszte (Ottományi 1989, 507, fig. 117: 40), Leányfalu (Ottományi 1991, táb. 10: 51), Dunabogdány (Ottományi 1999, 337, Pl. 1: 5), Visegrád-Gizellamajore (Ottományi 2012, kép 9: 4) a ďalších. Vyskytujú sa od polovice 4. stor. až po začiatok 5. stor. V hrobch sa objavujú s mincami z druhej polovice 4. stor. (Nárdofi 1992, 50). Rovnaká vlešťovaná miska sa našla v Carnunte (Grünwald 1979, 75, Taf. 70: 4). Ďalším príkladom sú dva zlomky tanierov s rovným dnom a zaobleným stenami, ktoré pod okrajom členia dva rovnobežné žliabky. Ich povrch zvonka i zvnútra pokrýva tmavosivé horizontálne vlešťovanie (obr. 2: 2, 3). Podobné glazované taniere s ryhami boli objavené v areáloch pevností v Tokode (Bónis 1991, 116, Abb. 15: 3), Visegrád-Gizellamajore (Ottományi 2012, kép 9: 1), Carnunte (Grünwald 1979, Taf. 68: 5, 6) a na iných lokalitách. Na poslednej spomínanej lokalite sa vyskytujú aj obdobné taniere zdobené vlešťovaním, avšak tam spadajú podľa materiálu do Fabrikátu B (Grünwald 1979, 76, Taf. 71: 5, 8). Okrem týchto výrazných exemplárov sa vyskytujú v nálezovom fonde rôzne mnohopočetné zlomky nádob ako sú hruškovité hrnce alebo krčahy.

Do skupiny Fabrikátu B patria nádoby, ktoré sú vyrobené zo svetlo až tmavosivej hliny, zriedkavejšie hnedej alebo čiernej v lome. V hline je vyššia prímies piesku, ktorý vytvára drsnejší pórovitý povrch. Spolu s vlešťovaním majú všetky odtiene sivej, občasne aj žltej farby. Oproti predchádzajúcej skupine je vlešťovaná výzdoba zastúpená rôznorodými vzormi. Nádoby môžu byť vlešťované aj celoplošne. Typickým výzdobným prvkom je mriežkový vzor, ktorý je kombinovaný zvyčajne s vertikálnymi líniami. Ďalšími motívami sú vetvičky ihličnatých stromov, lístky a esovité slučky. Tieto motívy môžu vystupovať samostatne alebo v kombinácii navzájom alebo s celeleštenými pásmami. Okrem nich sa na nádobách objavujú aj ryté vlnovky, ktoré bývajú ohraničené zhora aj zdola (Grünwald 1979, 74, 79).

V nálezovom fonde vlešťovanej keramiky z Berglu je táto skupina najpočetnejšia. Z nich najviac vystupujú zlomky nádob prevažne krčahov alebo kanvic. Väčšinu tvoria zlomky z pleca nádoby s mriežkovanou výzdobou a časť hrdla zo zvislými čiarami. Občasne oddeľuje zvislé čiary od mriežok úzky žliabok (obr. 2: 4, 5). Najlepším príkladom je väčší črep z hrdla a tela, na ktorom je najlepšie pozorovateľná kombinácia vlešťovaných vertikálnych línii s mriežkou (obr. 2: 6).

Tento typ nádob čerpá taktiež z tvarov neskororímskych glazovaných krčahov (Ottományi 1989, 517). Ako príklady môžu poslúžiť exempláre z hrobov 13 a 26 na lokalite Somodoropuszta. Spolu s nimi sa našli cibulkové spony typu Pröttel 3/4B, ktorý je typický pre rozmedzie rokov 330-380/400 (Burger 1974, 84, 88; Pröttel 1988, 359-364). Prevažná väčšina objavených vlešťovaných exemplárov týchto nádob patrí do Fabrikátu B, ale existujú aj výnimky (Tejral 2011, 240-

Obr. 2. Bratislava-Rusovce, poloha Bergl: vlešovaná keramika z areálu neskoroantickej pevnosti. Mierka: 1, 2, 4-6 – 1:2; 3, 7, 8 – 1:1.
 Fig. 2. Bratislava-Rusovce, site Bergl: burnished ceramics from area of the Late antique fortlet. Scale: 1, 2, 4-6 – 1:2; 3, 7, 8 – 1:1.

242). K. Ottományiová rozdeľuje vleštované exempláre týchto krčahov na dva typy a to 9a a 9b. Nádoby majú lievikovité ústie, ktoré je niekedy zakončené výlevkou. Telo nádoby má dvojkónický tvar, pričom typ 9b je štíhlejší. Na hrdle nádoby sa nachádza úzka plastická lišta. Ucho nádoby sa priamo napája na okraj nádoby. Tento typ nádob je typický pre povalentiniánovské obdobie a pretrváva ešte i začiatkom 5. stor. (*Ottományi 1981*, 36, 45-47, Taf. VII: 9a-9b). Zlomky týchto krčahov sa vyskytli v Mauterne (*Sedlmayer 2002*, 314-316), Visegrád-Gizellamajore (*Ottományi 2012*, 377; 391, 392), Arrabone (*Tomka 2004*, 390, 391, 397, Taf. 3: 7) a ďalších lokalitách, kde sú prevažne datované od konca 4. stor. až po prvú polovicu 5. stor. Tieto krčahy vystupujú v hroboch v stupni D2 a to nielen v provinciách ale aj na území zadunajského barbarika (*Tejral 1985*, 359-361).

Fabrikát C predstavujú nádoby zo sivohnedej až čiernohnedej hliny, ktorá obsahuje viac sludy ako predchádzajúce dve skupiny, avšak neobsahuje žiaden piesok. Povrch nádoby je jemný. Lesklé vleštovanie je čiernej farby, ktoré tvorí takzvaný Murga štýl. Ten tvoria celovleštované horizontálne alebo vertikálne plochy kombinované spolu s pásmi vlnoviek. Okrem nich sa objavujú výzdobné prvky ako mriežky, vetvičky ihličnatých stromov alebo cikcaky (*Grünwald 1979*, 74; *Ottományi 1991*, 37). V uvedenej skupine sa začínajú objavovať nové nerímske keramické formy ako sú napríklad krčahy typu Murga a bikónické nádoby. Tieto tvary sú mimo provincií rozšírené hlavne na Morave a v Dolnom Rakúsku. V tomto období postupne zanikajú staršie formy, ktoré boli známe u predchádzajúcich dvoch skupín (*Ottományi 1996*, 114, 115).

Tento Fabrikát je v nálezovom fonde z neskoroantickéj pevnosti v Gerulate zastúpený najmenej. Prvým príkladom je časť hrdla krčahu typu Murga, zdobený čiernymi vleštovanými pásmi, medzi ktorými sa nachádza vertikálny cikcak. Nad výzdobou sa nachádza časť plastického goliera (obr. 2: 8).

Ottományiová určuje džbány typu Murga ako typ 13. Jeho charakteristickými znakmi sú kónické rozšírené telo s lievikovito otvoreným ústím. Na hrdle sa nachádza plastický golier, na ktorý sa napája ucho (*Ottományi 1981*, 49, 50, Táb. VIII: 13). Tieto nádoby vychádzajú pravdepodobne zo starších predlôh z oblasti Čiernomoria. Neskôr sa objavujú v getodáckych hrnčiarskych centrách, kde sa na nich vyskytuje charakteristická výzdoba vleštovaných pásov spolu so zvislými a vodorovnými vlnkami. Odtiaľ sa dostal tento typ medzi sarmatskú na kruhu točenú keramiku a do priestoru čerňachovskej kultúry. Na začiatku sťahovania národov nachádzame tieto krčahy na strednom Dunaji v rámci keramického štýlu, ktorý tu vytvárajú viaceré zložky prevažne juhovýchodnej proveniencie. Časovo tieto nádoby spadajú od prvej polovice 5. stor. až po koniec 5. stor. (*Tejral 1982*, 158-160; *Tejral 1985a*, 145). Zlomky hrncov typu Murga poznáme aj z areálov táborov napríklad vo Visegrád-Gizellamajore (*Ottományi 2012*, kóp 12: 8), Carnunte (*Grünwald 1979*, Taf. 85: 8-10), Intercise (*Barkóczy 1954*, 51, 52, 56) a inde. Na druhej strane Dunaja najmä na Morave je táto forma bežnejšia a to hlavne v stupni D2. Príkladmi sú exempláre zo Šátova, Vrchoslavíc, Veľkých Nemčíc a ďalších lokalít (*Tejral 1985b*, 123, 124, 126, Abb. 14: 2; Abb. 15: 1a, Abb. 16: 8).

Ďalším tvar, ktorý je doložený v rámci tejto skupiny, sú hlboké široké misy s roztvoreným okrajom, ktorý dosadá na šikmé plecia. Tým dosahuje profilová línia takmer esovitý tvar. Tento tvar má viacero variantov, najčastejšie s horizontálnymi vleštovanými cikcakmi na ramene a okraji. Tento typ nádob má pravdepodobne pôvod v oblasti Čiernomoria rovnako ako krčahy typu Murga. Uvedené nádoby poznáme na Morave napríklad z lokalít Uherčice a Veľké Nēmčice (*Tejral 1982*, 165-167; *Tejral 1985b*, 130, 131, Taf. 18: 4, 6). Dva okrajové črepy z podobnej nádoby pochádzajú aj z areálu pevnosti v Gerulate (obr. 2: 7).

Etnicita a datovanie

V staršej literatúre sa objavuje názor, že vleštovaná keramika je výrobkom barbarov, ktorí slúžili ako *foederati* v rímskej armáde na hraniciach Rímskej ríše. M. Grünwaldová však uvádza, že toto pomenovanie má skôr odrážať jej spojenie s vojenskými zväzmi východnej proveniencie, ktoré priniesli so sebou módu vleštovania do provincií (*Grünwald 1979*, 80). Avšak K. Ottományiová upozorňuje na skutočnosť, že veľké množstvo tohto typu keramiky sa objavuje nielen v pohraničných pevnostiach, ale aj na sídliskách a pohrebiskách. Tam sa dokonca objavuje aj v ženských hroboch. Taktiež ju nemožno spájať s určitou etnickou skupinou, keďže ju v zároveň používali Sarmati, Svěbi, Rímania, Góti, Alani, Huni a Langobardi. Jej rozptyl na veľkom území v provinciách ale aj barbariku skôr odkazuje na to, že išlo zrejme o módnú vlnu (*Ottományi 1989*, 531, 532, 534, 535).

V areáli neskoroantickéj pevnosti v Gerulate môžeme sledovať, že prevládajú vleštované nádoby patriace do Fabrikátov A a B. Tie tvarovo vychádzajú skôr z rímskych predlôh, avšak sú zdobené vleštovaním. To môže poukazovať na to, že pochádzajú z rímskych dielní. Otázkou ostáva pre koho boli vyrábané, keďže ide o módný fenomén. Isté je, že tento typ keramiky využívali nielen nerímski ale aj rímski obyvatelia provincie. Preto je veľmi ťažké určiť, či v Gerulate bolo usídlené nejaké väčšie množstvo nerímskeho obyvateľstva alebo sa tu nachádzalo len v menšom nevýraznom počte. Skutočnosťou je, že tu stále prevládajú viac nálezy rímskeho charakteru. Fabrikát C je zastúpený vo veľmi malom množstve. Až táto skupina začína viac vykazovať aj nerímske tvary, čo môže indikovať výraznejšiu prítomnosť barbarského obyvateľstva.

Presne určiť dobu, v ktorej sa keramika zdobená vleštovaním objavila v oblasti stredného Dunaja je veľmi problematické. Prvé kusy sa vyskytli okolo polovice 4. stor. Najväčší rozmach zaznamenala koncom 4. stor. až v prvej polovici 5. stor. (*Ottományi 1998*, 172, 173). Avšak pri tomto datovaní treba zohľadniť skutočnosť, že vleštovaná keramika má svoj pôvod v laténskej tradícii. Tá bola pravdepodobne obnovená pod vplyvom novo prichádzajúceho obyvateľstva do oblasti

dunajského barbarika (*Ottományi 1989*, 535). Do provincií na strednom Dunaji sa dostala cez vzájomné kontakty Rimánov s barbarickým obyvateľstvom. E. Tóth spája jej prvý výskyt s usídlením Karpov od konca 3. stor. na území Valerie (*Tóth 2005*, 370-375, 379). Okrem toho treba brať do úvahy aj kontakty Rimánov so Sarmatmi v konštantínovskom období (*Ottományi 2009*, 178, 179).

Poznáme niekoľko prípadov z územia panónskych provincií, kedy bola vleštovaná keramika objavená s mincami z polovice alebo druhej polovice 4. stor. Napríklad v Ságváre sa v hrobe 234 spolu s mincou Constantia II. našla taktiež nádoba zdobená vleštovaním. A. Burgerová to vysvetľuje tak, že po roku 375 sa v Panónii nedostávali nové mince do obehu a preto sa v hroboch veľmi neobjavujú. Z tohto hľadiska mohol byť nález uložený aj v neskoršom období (*Burger 1966*, 123, 153, 154). Na lokalite Ács-Vaspusza sa v areáli pevnosti taktiež našli najstaršie nálezy tejto keramiky spolu s mincou Constantia II. z roku 355 v deštručnej vrstve, ktorá môže byť najneskôr datovaná do obdobia vlády Valentiniana I. (*Ottományi 1989*, 530, 531). K. Ottományiová taktiež tvrdí, že prvé nádoby s vleštovanou výzdobou sa mohli objaviť okolo polovice 4. stor., čo môžu naznačovať nálezy mincí a iných sprievodných nálezov (*Ottományi 2009*, 178). V období po roku 380 je tento typ keramiky už bežný, čo je spojené s usadením Alanov, Gótot a Hunov v provinciách po bitke pri Hadrianopoli. Ďalej potom pretrváva jej výskyt aj v 5. stor. (*Grünwald 1979*, 78, 79, 81).

Pri datovaní výskytu vleštovanej keramiky v areáli neskorooantickkej pevnosti vyvstávajú viaceré otázky a problémy. Predovšetkým chýba terénna dokumentácia vrátane stratigrafických údajov. Taktiež doposiaľ nebol komplexne vyhodnotený nálezový fond. Ďalšou skutočnosťou je, že po opustení pevnosti bol navrhovaný nad jej pozostatky umelý kopec v dvoch fázach a to stredovekej a novovekej. V týchto zásypoch sa objavujú sekundárne rôzne rímske pamiatky, ktoré pokrývajú časový úsek od 1. do 5. stor. Pri mnohých nálezoch nie je uvedená presná poloha, kde boli objavené. To platí aj o mnohých fragmentoch vleštovanej keramiky (*Pichlerová 2004*, 111-117). Autor však v čase písania tohto príspevku nemal vyhodnotenú celú vleštovanú keramiku z areálu pevnosti, preto je v tejto chvíli obtiažne vystopovať, kedy sa objavuje v areáli pevnosti a jej počiatky zostávajú stále nejasné. Isté je, že na území Gerulaty jej výskyt pretrváva minimálne do polovice 5. stor.

LITERATÚRA

- Barkóczi 1954* – L. Barkóczi: Lager und Wonsiedlung. In: L. Barkóczi (Hrsg.): Intercisa I. Archeologia Hungarica 33, Budapest 1954, 11-60.
- Bónis 1991* – E. Bónis: Glasierte Keramik der Spät Römerzeit aus Tokod. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 43, 1991, 87-150.
- Burger 1966* – A. Sz. Burger: The Late Roman Cemetery at Ságvár. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 18, 1966, 99-238.
- Burger 1974* – A. Sz. Burger: Római kori temető Somodor-pusztán (Komárom M.). Arch. Ért. 101, 1974, 64-101.
- Dekan 1966* – J. Dekan: Znovuobjavená Gerulata. Svet Vedy 13, 1966, 143-149.
- Dekan 1967* – J. Dekan: Vykopeme v Rusovciach chrám Jupiterov? Krásy Slov. 49, 1967, 404-407.
- Dekan 1970* – J. Dekan: Kus Ríma neďaleko Bratislavy. Pam. Prír. 1, 1970, 9.
- Grünwald 1979* – M. Grünwald: Die Gefäßkeramik des Legionslagers von Carnuntum (Grabungen 1968-1974). Die Römische Limes in Österreich. Heft 29, Wien 1979.
- Kraskovská 1967* – L. Kraskovská: Výskum rímskej stanice v Rusovciach v r. 1961 a 1964. Zbor. SNM 61, Hist. 7, 1967, 37-72.
- Kraskovská 1990* – L. Kraskovská: Náleziská z doby rímskej v Bratislave-Rusovciach. Zbor. SNM. 84, Hist. 30, 1990, 17-29.
- Nárdofi 1992* – G. Nárdofi: Glasierte Keramik in den spät römischen Gräberfeldern Pannoniens. In: Glasierte Keramik in Pannonien. Székesfehérvár 1992, 36-51.
- Ottományi 1981* – K. Ottományi: Fragen der spät römische eingeglätteten Keramik in Pannonien. Dissertationes Archaeologicae Ser II. No. 10. Budapest 1981.
- Ottományi 1989* – K. Ottományi: Late Roman pottery. In: Gabler. D. (Ed.): The Roman fort Ács-Vaspusza on the Danubian limes. Oxford 1989, 492-570.
- Ottományi 1991* – K. Ottományi: Késő római kerámia a Leányfalui őrtoronyból. Stud. Comitanensia 22, 1991, 5-144.
- Ottományi 1996* – K. Ottományi: Eine Töpferwerkstatt der spät römischen Keramik mit Glättverzierung in Pilismarót-Malopatak. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 48, 1996, 71-133.
- Ottományi 1998* – K. Ottományi: Spät römischer Töpferofen im südlichen Stadtteil von Savaria. Savaria 23/3, 1996-1997 (1998), 145-216.
- Ottományi 1999* – K. Ottományi: Late Roman pottery in the Dunabogdány camp. Antaeus 24/1997/1998, 1999, 333-373.
- Ottományi 2009* – K. Ottományi: Eingeglättete Gefäße aus der letzten Periode der Siedlung von Budaörs. In: Bíró, Sz. (Hrsg.): Ex officina... Studia honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 159-189.
- Ottományi 2012* – K. Ottományi: A Visegrád-Gizellamajori erőd Ny/I. helyiségének késő római kerámiaja. In: Sz. Bíró Győr P. Vámos: Fialat Római Koros Kutatók II. Konferenciakötete. Győr 2012, 375-412.

- Pichlerová 1990* – M. Pichlerová: Kamenárske artefakty vo vývoji Gerulaty. Zbor. SNM 84, Hist. 30, 1990, 31-72.
- Pichlerová 2004* – M. Pichlerová: K problematike pevnostnej palácovej stavby v Gerulate-Bergli. Zbor. SNM 98, Arch. 14, 2004, 109-128.
- Pröttel 1988* – P. M. Pröttel: Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln. Jahrb. RGZM 35, 1988, 347-372.
- Sedlmayer 2002* – H. Sedlmayer: Römische Gebrauchskeramik. In: S. Groh/H. Sedlmayer (Hrsg.): Forschungen im Kastell Mautern-Favianis. Die Grabungen der Jahre 1996 a 1997. Die Römische Limes in Österreich, Heft 42. Wien 2002, 196-321.
- Snopko 1985* – L. Snopko: Archeologický výskum polohy Bergl v Rusovciach (Gerulate). AVANS v roku 1984. Nitra 1985. 219, 220.
- Snopko/Geržová/Ferus 1986* – L. Snopko/J. Geržová/ V. Ferus: Some remarks on the Development of the Roman Settlement in Rusovce – Bergl. Arch. Rozhledy 38, 1986. 446-452.
- Soproni 1985* – S. Soproni: Die letzten Jahrzehnte des pannonischen Limes. München 1985.
- Soproni 1986* – S. Soproni: Nachvalentinianische Festungen am Donaulimes. In: Ch. Unz (Hrsg.): Studien zu den Militärgrenzen Roms III: 13. Internationaler Limeskongress, Aalen 1983. Stuttgart 1986, 409-415.
- Tejral 1982* – J. Tejral: Morava na sklonku antiky. Praha 1982.
- Tejral 1985a* – J. Tejral: Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů. Pam. Arch. 76, 1985, 308-397.
- Tejral 1985b* – J. Tejral: Spätromische und Völkerwanderungszeitliche Drehscheibenkeramik in Mähren. Arch. Austriaca 69, 1985, 105-140.
- Tejral 2011* – J. Tejral: Einheimische und Fremde. Das norddanubische Gebiet zur Zeit der Völkerwanderung. Brno 2011.
- Tomka 2004* – P. Tomka: Kulturwechsel der spätantike Bevölkerung eines Auxiliarkastells: Fallbeispiel Arrabona. In: H. Friesinger/A. Stuppner (Hrsg.): Zentrum und Peripherie: Gesellschaftliche Phänomene in der Frühgeschichte: Materialien des 13. Internationalen Symposiums „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum“, Zwettl, 4. – 8. Dezember 2000. Wien 2004, 389-409.
- Tóth 2005* – E. Tóth: Karpen in der Provinz Valeria. Zur Frage der spätromischen eingeglätteten Keramik in Transdanubien. Commun. Arch. Hungariae 2005, 363-391.
- Varsik 1996* – V. Varsik: Archäologische Topographie des antiken Gerulata. In: K. Kuzmová/ J. Rajtár (Eds.): Gerulata I. Nitra 1996, 7-43.
- Varsik 2012* – V. Varsik: Kastel Gerulata a ala I Cannanefatium civium Romanorum. In: J. Šedivý/T. Štefaničová (Eds.): Dejiny Bratislavy. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalaspuhc na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 223-231.

BURNISHED CERAMICS FROM THE LATE ANTIQUE FORTLET IN BRATISLAVA-RUSOVCE

TOMÁŠ DRAGUN

During excavations were uncovered the remains of the foundations of perimeter walls and pillars were uncovered, together with part of some mortar tiling in the eastern part of Bergl in years 1961 and 1964. The research, which revealed further fragments of Roman architecture from various stages of settlement and items of material culture was led by J. Dekan. L. Snopko began further excavations began on the site in May 1976. These excavations discovered massive fortified quadrate fortlet, which was built in the north-western corner of an older stone fort (Fig. 1)

This article analyses and characterises the burnished ceramics from the grounds of this Late antique fortlet. M. Grünwald divided finds of this type of ceramics to three so-called Manufactures: A, B and C following its composition, colour of clay, roughness of surface and colour of burnish. The finds from Bergl can also be classified into these groups. Manufacture A is represented by the partially reconstructed bowl with a grooved, horizontal edge decorated with horizontal burnishing (Fig. 2: 1). Similar glazed bowls were found from the areas of many late Roman forts, for example Ács-Vaspuszta and Dunabogdány. Another example are fragments of plates with a flat bottom and rounded walls, which are divided up under the edge by two parallel grooves. Their surface is covered on the outside and inside by dark grey horizontal burnishing (Fig. 2: 2, 3). Similar burnished plates have been found in Carnuntum.

Manufacture B is the most represented type of burnished ceramics from Bergl. Fragments of kettles and jugs are mostly dominant within this group. Their majority consists of part of the vessels' shoulder and neck. They are covered by cross-hatched ornament on shoulders and vertical lines on neck (Fig. 2: 4-6). Fragments of such jugs appeared from the post-Valentinian period and they endured to the beginning of the 5th century AD. Vessels, which belong to Manufacture C

are decorated in the so-called Murga style. This group is the least represented in area of the Late Antique fortlet in Gerulata. Its first example is part of the neck of a Murga type jug, which is decorated with black burnished areas, with a vertical zig-zag line between them. There is part of a plastic collar above the burnishing (Fig. 2: 8). These jugs appeared in the central Danube region at beginning of the Migration period. They were part of a ceramic style, which was created by several ethnic elements, mainly of south-eastern provenance. Deep wide bowls with open edge on slanted shoulders represent another part of this group. This type is represented by two fragments from the edge of the same vessel (Fig. 2: 7). This type of bowls probably originated in the area of the Black Sea, as well as the Murga type jugs.

Manufactures A and B are most represented in the area of Late antique fortlet of Gerulata. These vessels are rather based on Roman designs, but they are decorated with burnishing. This evidence can point to the fact that they were made in Roman workshops. Romans and Barbarians used this ceramics. Therefore, it is very difficult to ascertain, whether a large non-Roman population was settled in Gerulata, or only small group of them was settled here.

Age determination of burnished ceramics from area of fortlet carries several questions and problems. In first place, there is a lack of field documentation, including stratigraphic data. Also, the collection of finds has not been evaluated in a complex manner until now. It is certain that it occurred at least until the mid-5th century AD in Gerulata.

*Mgr. Tomáš Dragun
Trnavská univerzita v Trnave
Katedra klasickej archeológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
skreko1991@gmail.com*

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK ABKÜRZUNGEN VON ZEITSCHRIFTEN UND PERIODIKA

- Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
 Acta Mus. Napocensis = Acta Musei Napocensis. Cluj
 Acta Praehist. et Arch. = Acta Praehistorica et Archeologica. Berlin
 AlbaReg = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
 Altschlesien = Altschlesien. Mitteilungen des Schlesischen Altertumsvereins. Breslau
 AnnNMWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Wien
 Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava.
 ANTAEUS = ANTAEUS. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest
 AMAF = Archaeologia Medii Aevi Finlandiae. Turku
 Arh. Vestnik = Arheološki Vestnik. Ljubljana
 Arch. Österreichs = Archäologie Österreichs. Wien
 Arch. Ért. = Archaeologiai Értesítő. Budapest
 Arch. Austriaca = Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Paläoanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien
 Arch. Hist. = Archaeologia Historica. Brno
 Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
 Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
 Arch. Střední Čechy = Archeologie ve středních Čechách. Praha
 ARS = ARS. Bratislava
 ASM = Archeologické studijní materiály. Praha
 AVANS = Archeologické výskumy a nálezky na Slovensku. Nitra
 AZČ = Archeologie západních Čech. Plzeň
 Balneol. Sprav. = Balneologický spravodajca. Piešťany
 BAR. = British Archaeological reports. Oxford
 Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Mainz
 BpR = Budapesti Regisegei. Budapest
 Carnuntum Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
 Commun. Arch. Hungariae = Communicationes Archaeologicae Hungariae. Budapest
 Časopis Moravského Mus. = Časopis Moravského Musea v Brně. Brno
 Denarius = Denarius. Bratislava
 Études celtiques = Études celtiques. Paris
 Eurasia Antiqua = Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archäologie Eurasiens. Mainz
 FasArchHist = Fasciculi Archaeologiae Historicae. Warszawa
 Folia Arch. = Folia Archaeologica. Annales Musei Nationalis Hungarici. Budapest
 Fol. Num. = Folia Numismatica. Brno
 FStud = Frühmittelalterliche Studien. Berlin – New York
 Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
 Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Mainz
 Godišnjak Sarajevo = Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo
 Hist. Čas. = Historický časopis. Bratislava
 Hist. Zbor. MS = Historický zborník Matice Slovenskej. Martin
 Chrudimský vlastivědný sborník = Chrudimský vlastivědný sborník. Chrudim
 Jahrb. RGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Mainz
 Koroze a ochrana materiálu = Koroze a ochrana materiálu. Bulletin AKI. Praha
 Krásy Slov. = Krásy Slovenska. Bratislava
 Mat. i Spraw. = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. Rzeszów

Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. = Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest

Mitt. Österr. Num. Ges. = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft. Wien

Monument revue = Monument revue. Časopis na propagáciu vedeckého poznávania pamiatkového fondu Slovenska. Bratislava

Monumentorum tutela = Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Bratislava

Musaica Archeologica = Musaica Archeologica. Bratislava

Národná osveta = Národná osveta. Mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Bratislava

NKBud = Numizmatikai Közlöny. Budapest

Num. Časopis = Numizmatický časopis. Praha

Num. Listy = Numismatické listy Numismatické společnosti Československé v Praze. Praha

NumSb = Numizmatický sborník. Praha

NumZ = Numismatische Zeitschrift. Wien

Paleobiology = Paleobiology. Cambridge

Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha

Pam. Múz. = Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava

Pam. Prír. = Pamiatky a príroda. Metodicko-odborný a informačný časopis. Bratislava

PBF = Prähistorische Bronzefunde. München/Stuttgart

Præhist. = Præhistorica. Praha

Præhist. Zeitschr. = Præhistorische Zeitschrift. Berlin

Pravěk N. Ř. = Pravěk. Nová Řada. Sborník příspěvků moravských a slezských archeologů. Brno

Röm.-Germ. Forsch. = Römisch-Germanische Forschungen. Darmstadt

Sbor. MSS = Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Martin

Sborník Narod. Mus. Praha = Sborník Národního musea v Praze. Praha

Sborník Prací Fil. Fak. Brno = Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Brno

Situla = Situla. Razprave Narodnega Muzeja v Ljubljani. Ljubljana

Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra

Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.

Slovácko = Slovácko. Národopisný sborník pro Moravskoslezské pomezí. Uherské Hradiště

Stud. Arch. Ústavu ČSAV = Studie Archeologického Ústavu ČSAV. Brno

Studia Arch. slov. mediavalia = Studia archeologia Slovaca medievalia. Bratislava

Studia Hercynia = Studia Hercynia. Journal of the Institute of Classical Archaeology. Praha

Studia Historica Nitriensia = Studia Historica Nitriensia. Nitra

Sudeta = Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte. Reichenberg

Svet Vedy = Svet vedy. Populárno-vedecký mesačník. Bratislava

Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra

UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bonn

Vjesnik Arh. Muz. Zagreb = Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb

Vlast. Čas. = Vlastivedný časopis. Revue kultúrneho dedičstva Slovenska. Bratislava

VPS = Vznik a počátky Slovanů. Praha

VZP = Vlastivedný zborník Považia. Martin

Wiener Præhist. Zeitschr. = Wiener Præhistorische Zeitschrift. Wien

Zalai Múz. = Zalai Múzeum. Zalaegerszeg

Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava

Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

ZČSSA = Zprávy Československé společnosti archeologické při Československé akademii věd. Praha